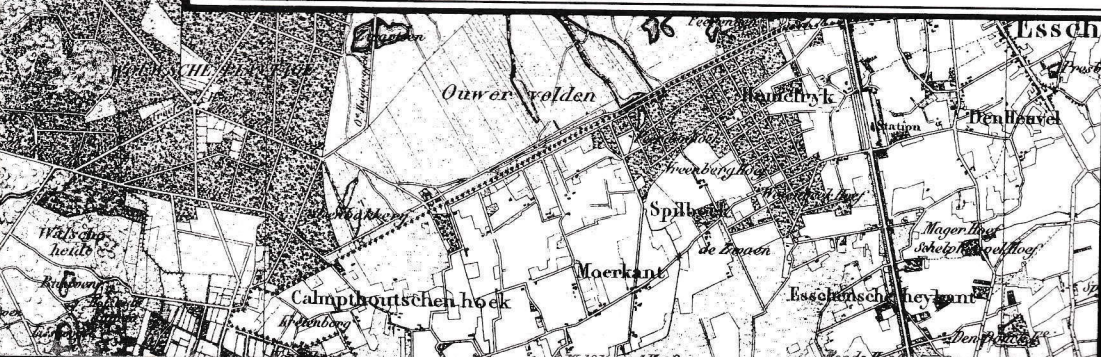

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

Wouw in de Tweede Wereldoorlog

Het dagboek van Jan de Heus

Jan de Heus woonde tijdens de oorlog in Werkendam. Bij het uitbreken van de oorlog was hij 17 jaar. Naarmate de oorlog vorderde, werden steeds jongere mensen opgepakt bij de razzia's. In 1944 zou de toen 21-jarige Jan de Heus beslist op transport naar Duitsland zijn gezet als hij was opgepakt. Hij wist steeds te ontkomen aan de Duitse razzia's, soms met wat geluk, soms doordat hij tijdig gewaarschuwd werd. In 1944, toen het de jonge mannen te warm onder de voeten werd, dook hij, samen met een stel plaatsgenoten, onder in de Biesbosch omdat het thuis niet meer veilig was.

Omdat hij als jonge kerel zijn handen uit zijn mouwen wilde steken en mee wilde helpen aan de bevrijding, besloot hij door de linies naar België te trekken om zich aan te sluiten bij de geallieerde legermacht.

Na de oorlog schreef hij zijn ervaringen op in een soort dagboek. Aan de hand van dat dagboek en een aantal letterlijke citaten is onderstaand verhaal samengesteld.

"Diegenen die de oorlog niet hebben meegemaakt, kunnen zich niet voorstellen hoe jonge kerels en natuurlijk hun familie, voortdurend in spanning leefden en verlangden naar het einde van de oorlog. Vooral nu de geallieerden in België zo oprukten, kregen jongens zoals ik de kriebels om mee te doen. We wilden graag meehelpen, hoe dan ook, om het einde te bespoedigen. De bevrijding leek zo dichtbij, hoogstens enkele weken."

Zo begint het dagboek, nadat Jan de Heus eerst een typering heeft gegeven van de omstandigheden en de razzia's in de streek waar hij woonde.

"Intussen had ik al eens met een neef gesproken om naar de geallieerden te gaan en hij was er dadelijk voor. Ikzelf zou het een beetje uitkienen wanneer we het beste konden gaan en hem dan waarschuwen, samen zouden we dan zien achter de Engelse linies te komen. Bij een goede bekende uit de verzetsbeweging had ik prima inlichtingen bekomen omtrent de plaats waar we het beste heen konden en ook enkele adressen waar we onderweg zeker konden slapen."

Op pad

Jan de Heus koos woensdag 18 oktober uit om te vertrekken. Toen hij echter naar zijn neef ging om samen met hem op pad te gaan, liet die het afweten. Jan de Heus was echter vast besloten en ging alleen op stap.

Dat op stap gaan was letterlijk, want Jan de Heus ging inderdaad te voet op weg naar het front. Hij moest daarbij in eerste instantie over allerlei dijkjes en stroompjes in de Biesbosch.

Van hieruit liep hij, in de regen te voet naar de Amer om zich over te laten zetten naar Drimmelen. Inmiddels was het hard gaan regenen en waaien en op de Amer spookte het flink. Ondanks dat kwam veerman Willem Vos toch met zijn schuitje naar de overkant om Jan de Heus en twee mensen uit Made, over te zetten.

De nacht wilde Jan doorbrengen bij Keske van Dongen in de Kalverstraat in Made. Hij kreeg hier toestemming om te slapen als hij genoeg wilde nemen met het hooi in de schuur als zijn bed. Bij een café ging hij de te volgen route opvragen en toen stapte hij richting zijn slaappleats.

Dat Jan de Heus niet vies was van het vrouwelijk schoon, blijkt uit het volgende fragment uit zijn dagboek.

"Onderweg kwam ik een heel knap meisje tegen, naar schatting zo van achttien tot twintig jaar, dat mij maar

steeds aankeek en voor zo'n knap grietje draaide ik mijn hoofd vast niet om. Zij was de eerste die groette en daarbij lachte zij me toe. "Hé," dacht ik, "zou ze mij misschien kennen?" Enfin ik verder naar Keske van Dongen. Toen ik daar nog een poosje binnen was, ging de deur open en tegelijk voelde ik m'n hoofd rood worden, want daar stapte dat meisje binnen. Het bleek een dochter van de familie van Dongen te zijn en al gauw hoorde ik waarom zij zo vriendelijk was. Zij had van haar ouders gehoord dat er 's nachts een jongen zou slapen en dat hij even het dorp in was. Toen zij mij zag, dacht ze meteen: "Dat is 'err'."

De volgende ochtend vertrok Jan al weer vroeg. Het regende weer en er was bijna niemand op straat. Onderweg schuilde hij nog even achter een arbeidershuisje omdat het steeds harder ging regenen. Hij beleefde daar enkele benarde momenten toen iemand uit een zolderraampje de nachtspiegel leeggooide. Door weg te springen, wist hij zich aan een nog natter pak te onttrekken.

De tocht ging via Wagenberg en Langeweg. Toen hij aan de Mark stond en zich afvroeg hoe hij daar over moest komen, kwam vrouwe Fortuna hem te hulp. Hij ontmoette een schipper die hem niet alleen naar de overkant bracht, maar er ook voor zorgde dat hij op een boerderij wat proviand kreeg voor de rest van de tocht. Aan de overkant van de Mark wandelde Jan de Heus door naar Leur en verder naar Etten. Hij had voor de tweede nacht een slaapadres aan de weg naar Roosendaal. Hij bracht de nacht door bij een boer die Jan Kuijk heette. 's Nachts hoorde hij het geschut al dreunen van de Duitsers en geallieerden.

Naar Wouw

De volgende dag begon hij aan de tocht die hem uiteindelijk in Wouw moest brengen. Nog maar net was hij op stap, of er was een controle van de Duitsers. Hier nam hij zijn toevlucht tot een kleine list.

"Uit een struik haalde ik een stok, die ik als wandelstok gebruikte en ging toen zo scheef en krom lopen dat de Moffen medelijdend naar me keken en me rustig lieten lopen."

In Roosendaal moest hij een Duitser op een paard helpen. Die had twee paarden bij zich en toen hij vroeg om op het andere paard mee te mogen rijden, werd dat geweigerd. Toch bleef hij in de buurt van de Duitser met zijn paard en daardoor kon hij zonder problemen mee richting Wouw, terwijl er in deze omgeving toch al heel wat Duitsers op straat waren. Dan volgt de beschrijving van zijn komst in Wouw bij de familie Van Dorst op de Roosendaalsebaan.

"Intussen waren de Mof en ik op de Roosendaalse Baan te Wouw aangekomen. Een heel vredig stukje van Gods aardbodem zo te zien, doch met tien dagen zou het er wel anders uitzien, hoewel men dat natuurlijk niet kon vermoeden. Hier in Wouw moest een zekere Kees van Dorst wonen, de man die me verder helpen zou en waar ik alles tegen zeggen kon, omdat het een piekfijne verzetsman was. Het toeval wilde dat mijn oom, Kees de Heus, als uitvoerder van de Nederlandse Heide Maatschappij, daar vroeger geruime tijd in de kost was geweest. Dat was voor mij een mooie aanloop als ik daar kwam. Een bejaarde man vroeg ik naar zijn adres en het bleek dat ik er zojuist voorbij gelopen was, op huisnummer E 8 moest ik maar eens vragen. Dus liep ik een eindje terug en kwam bij een keurige woning met een zogenaamd gebroken dak. Er werd open gedaan door een kleine, gezette vrouw, die een beetje hardhorend was. Toen ze van me hoorde dat ik een oomzegger van Kees de Heus was, slaakte ze gewoon een gillette. "Wat zeg je me nou zonne, kom d'r gauw in, ik heb koffie, dan moeten we toch eerst eens praten. En

4

hoe is het met ome Kees en met Jaantje en met de kinderen?" Het lieve mens stelde zoveel vragen achter elkaar dat ik haast geen kans kreeg om wat te zeggen."

Jan de Heus moest haar het hele verhaal vertellen en toen Kees van Dorst thuis kwam, begon alles weer van voren af aan. Omdat het middag was moest hij eerst meeëten, daarna nog veel meer vertellen en uiteindelijk maar eens uitleggen wat het doel van mijn reis was. Onder-tussen was er nog een jongeman thuis gekomen, die bij de familie van Dorst in de kost was. Deze stelde zich voor als Louis Sauter en bleek ambtenaar te zijn op het gemeentehuis. Van Dorst zelf was gemeente-opzichter.

In Pindorp

Na het eten vertelde Jan de Heus zijn reisdoel.

"Maar daar trok Van Dorst een bedenkelijk gezicht. Ik kwam namelijk op een héél slecht tijdstip, want de geallieerden waren juist aan een offensief begonnen aan de Nederlandse grens en er zou geen dóórkomen aan zijn voor me. Er was nog één mogelijkheid, zij het dan met enorm veel risico. Die dag nog moest ik naar Pin-dorp, even bezuiden Wouw en moest me melden in de bakkerij van Raaymakers. Ik moest maar vragen naar Rooie Janus en zeggen dat Kees van Dorst me ge-stuurd had. Rooie Janus namelijk ging zoveel als hij kon met een handkar met brood naar Huijbergen, waar de mensen allemaal in de schuilkelders zaten. Dat klinkt de lezer misschien wat ongeloofwaardig in de oren, maar het is daarom niet minder waar. Het gebeurde menig-maal dat hij snel een klein stukje kon lopen met zijn handkar en dan maar weer wegduiken voor de grana-ten. Het is ook wel gebeurd dat men zijn handkar finaal

4

van de weg afschoot. Dat heeft me Janus zelf nog verteld. Wat Rooie Janus voor de mensen van Huijbergen gedaan heeft is fantastisch geweest, steeds heeft hij zijn leven op het spel gezet om anderen niet te laten verhongeren. Met deze jongen moest ik proberen mee te gaan naar Huijbergen, waar hij beslist wel een goed plekje voor me wist om daar de geallieerden af te wachten. Méér zou ik niet kunnen doen. "Nou dat kan wel" zei Janus Raaymakers, "maar als je aanstaande nacht hier blijft, weet ik héél zeker dat je morgen geen zin meer hebt om mee te gaan". Hij heeft gelijk gekregen ook, maar dat wilde ik toen nog niet geloven."

Die nacht bracht Jan de Heus bij Raaymakers door en de avond was wel dóór te komen, want toen kon hij een beetje helpen in de bakkerij. Men moest tot in de nacht brood bakken, in hoofdzaak weer voor Huijbergen. In een naburig café at Jan zijn brood op en na het eten ging hij een poosje zitten kijken naar de tafel naast me, waar een moffenofficier met een stafkaart bezig was. Hij trok verschillend gekleurde lijnen en tekende kringetjes en stippen. Hij begreep totaal niet wat dat allemaal te betekenen had doch hij zag wel de omgeving waar hij getekend had verdraaid kort in de buurt was.

"Als dat beduidde dat dààr in de omgeving het front was, dan had ik ook een verklaring voor die grote knallen die ik onderweg steeds gehoord had en die waren waarachtig niet ver weg. Enfin ik zou maar eens naar de bakkerij gaan. Daar was men al druk aan het werk, waarbij ik een beetje kon helpen, zodat de avond mooi draaide. Janus probeerde mij ook nog voor het lapje te houden door te zeggen dat hij NSB-er was. "Ja dat weet ik" zei ik, hoewel ik wist dat hij ook een verzetsman was. "Zo, hoe weet jij dat?" vroeg Janus. "Wel, dat kan ik zien aan die foto daar", was mijn antwoord en wees

op een foto aan de muur, waar Prinses Juliana en Prins Bernhard op stonden. Dat was wel voldoende. Tot héél laat zijn we aan het bakken geweest en toen werd het voor mij ook tijd om m'n slaappleats op te zoeken. In de schuur achter het huis had de bakker haver op de til zitten, daarin zou ik slapen. Nou in zacht haverstro zou dat best gaan. Met een lange smalle ladder ging ik naar boven en maakte een fijn nestje in de havergarven. 's Jonge wat lag ik lekker warm en gemakkelijk, zo zou ik het vele uren kunnen volhouden. Vrijwel onmiddellijk ben ik in slaap gevallen. Hoelang ik geslapen heb weet ik niet, maar vast héél kort. Plotseling schrik ik wakker door een reeks vreselijke knallen. De hele schuur schudt en kraakt en meteen weet ik dat het zware granaten zijn. Die vallen dan toch heel dicht bij. In het donker voel ik naar de ladder en ga snel naar beneden, daar boven leek het me niet zo veilig. Ik schaam me er niets voor dat ik 'em behoorlijk kneep. Tenslotte had ik nog nooit granaten meegemaakt. In de keuken was licht, dus Raaymakers was ook uit bed gekomen. Toen men mij buiten hoorde werd ik gauw binnen geroepen en daar zaten Raaymakers en zijn vrouw te bidden. Voor mij als Protestant was het wat vreemd een "Wees Gegroet" te horen; doch de komende dagen zou ik er nog honderden horen."

Janus Raaymakers was er toen nog niet, maar die kwam een poosje later even in de keuken kijken en vertelde dat de granaatscherven aan de andere zijde van de straat bij de pastoor door de deur gevlogen waren. Dus we waren wel dicht bij de explosies geweest. Janus moest echter weer weg. Jan de Heus had het idee dat hij eerst gegevens verzamelde alvorens hij naar Huijbergen ging.

Terug naar Wouw

Het schieten werd op den duur minder om tenslotte geheel op te houden. Nu kon iedereen weer gaan slapen, maar daar kwam natuurlijk niets meer van terecht. De schrik zat er bij de mensen in en niet in het minst bij Jan de Heus.

"Het was nog maar amper licht 's morgens of daar was Janus al. Hij adviseerde me om in geen geval mee naar Huijbergen te gaan, doch terug te gaan naar Wouw en bij Kees van Dorst te vragen of die me in Wouw ergens onder kon brengen totdat de Engelsen kwamen. Nou daar stond ik, wat kon ik anders doen? Wat dan het zwaarste is, moet dan ook maar het zwaarste wegen. Maar het hield wel in dat het een paar dagen langer zou duren. Die paar dagen zouden echter nog negen dagen worden en wat voor dagen. Dus stapte ik maar richting Wouw, maar nu niet langs de weg, maar midden door het land, dat leek me met al die Moffen wel de veiligste weg. Onderweg moest ik nog door een tankgracht. 's Jonge, jonge wat een gaten waren dat, ik vroeg me af hoe de geallieerden ooit aan de andere kant moesten komen met hun legervoertuigen. Ik had echter nog nooit van bulldozers gehoord. Even voor Wouw ben ik weer op de weg gekomen en daar liep ik gelijk tegen een stel Moffen die kennelijk op mensenjacht waren, want een paar vrouwen werden luidkeels uitgevloekt omdat ze onder een stortvloed van tranen zogenaamd niet wisten waar die jongens gebleven waren. Wat een geluk dat ik zo 'ongelukkig' was, nu keken die Moffen amper naar mij, wat zouden ze ook aan zo'n stumper hebben. Dat was gelukkig weer goed gegaan. Veronderstel dat ik nu nog opgepakt zou worden, terwijl onze bevrijders zo dicht bij waren. In Wouw kwam ik Louis

Sauter tegen in gezelschap van een andere heer. Later hoorde ik dat die andere heer Sjaak van Wezel was en commandant van de verzetsstrijders in Wouw. Ik heb Louis even ingelicht en ben daarna naar de familie van Dorst gegaan."

Kees van Dorst had niet anders verwacht dan dat Jan de Heus terug zou komen, hij wist precies hoe de zaken er voor stonden. Tot na de middag moest Jan eerst maar eens bij hem blijven, dan zou hij proberen of een boer in den Bulk een tijdelijk onderdak te krijgen. Hij kende iedereen in de wijde omgeving en was ervan overtuigd dat het zou lukken. Vóór de middag moest hij eerst nog aan het werk. Maar terwijl hij weg was, begon mevrouw van Dorst erover te praten dat ik misschien beter bij hen kon blijven. Zij hadden een hele grote stapel beukenhout staan, 'buukehout' noemde zij het en dat moest nog gezaagd worden voor de kachel. Van Dorst zelf had er toch geen tijd voor. Als hij thuis kwam, zou ze er meteen over praten. Met de middag kwam van Dorst thuis en er werd direct over gesproken. "Natuurlijk, daar heb ik helemaal niet aan gedacht" riep hij uit "dat zou je prachtig kunnen doen". Zo bleef Jan de Heus bij de familie Van Dorst en hij sliep in het kamertje waar ook zijn ome Kees nog had gelogeed.

"Mevrouw van Dorst moest ik maar tante Fien noemen, dat deed Louis ook. Met Louis kon ik vanaf het begin goed opschieten. We vertelden elkaar veel over ons leven en zo wist ik al gauw dat zijn meisje uit Zutphen kwam en Fietje Fifis heette. Later, na de oorlog, zou ik haar ook enkele malen ontmoeten. Die zaterdag werd er niet veel meer gewerkt, alleen de zaag werd gescherpt zodat ik 's maandags gelijk kon beginnen. Die middag kwam er nog even een neef van van Dorst langs, Karel van Dorst, die maar één arm had. Bij het bombardement van de melkfabriek in Wouw had hij zijn andere arm verloren.¹⁾ Nu deed hij veel illegaal werk zoals

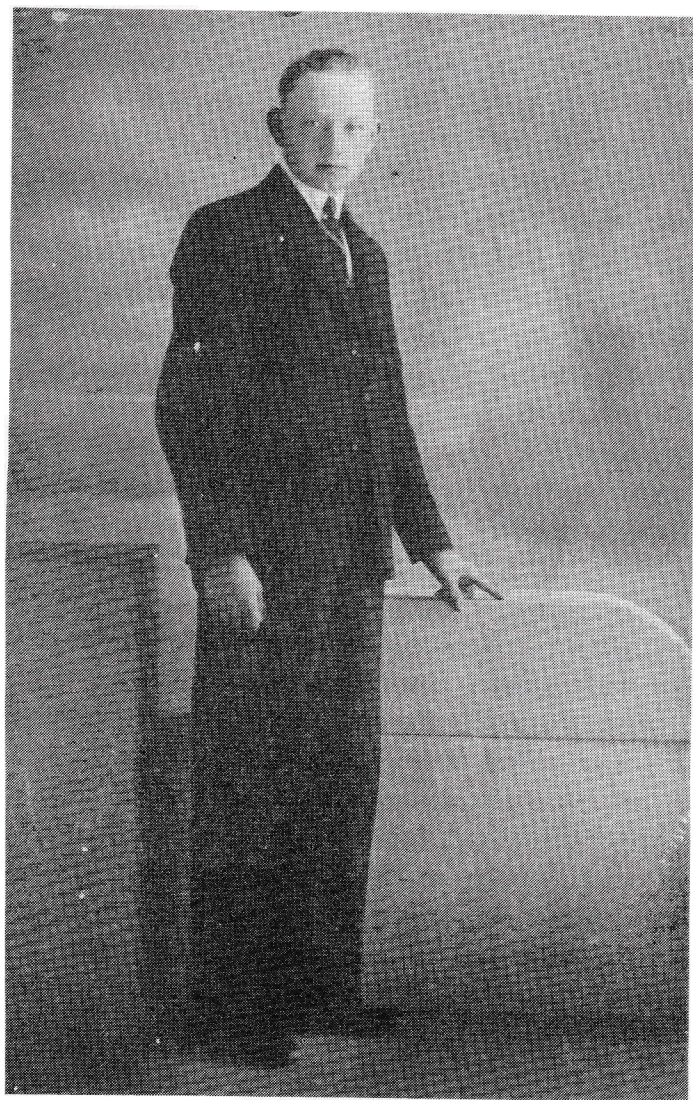
*o.a.lectuur verspreiden, verboden lectuur wel te ver-
staan en ook verkocht hij veel foto's van het Koninklijk
Huis. Jammer dat zo'n leuke kerel als Karel zijn arm
moest missen."*

Na het avondeten werden lange gesprekken gevoerd, hoofdzakelijk over de oorlog en wat er te doen stond wanneer de granaten ook hier zouden vallen. Van Dorst was van mening dat de kelder zoveel mogelijk leeggeruimd moest worden, daarna enkele voorname dingen zoals wat eten, wat beddegoed, een paar handdoeken of theedoeken en vooral verbandmiddelen er in. Op de kelderbodem moest een bed liggen voor het geval we langere tijd onderin zouden moeten zitten. Nog diezelfde avond werd alles al in orde gemaakt.

De schuilkelder

De eerste nacht dat Jan de Heus in Wouw sliep, werden hij gewekt door enkele granaatexplosies, niet ver uit de buurt.

"Tante Fien begon al dadelijk te roepen "Louis, Jan, eruit en de kelder in". Wij met z'n vieren naar de kelder, maar het duurde niet lang toen werd alles weer rustig en zijn we weer naar boven gegaan. Wij waren dus al een beetje gewaarschuwd. 's Zondagmiddag gingen we naar de granaatrechters kijken om te zien wat de uitwerking ervan was. Het bleken geen zware granaten te zijn geweest en we maakten ons ook niet ongerust. 's Maandags ging ik aan het zagen en hakken en ik weet nog goed dat ik al snel in m'n overhemd stond zo hard werkte ik, want ik begon te begrijpen, dat, wilde ik die grote stapel hout nog kapot maken, ik snel moest zijn, anders zou er niets meer van komen. Terwijl ik echter aan 't zagen was vielen er geregeld weer granaten en af en toe ging ik aan de voorkant van 't huis kijken wààr of

Een foto van Jan de Heus gemaakt in de zomer van 1944, kort voordat hij aan zijn angstig avontuur naar het zuiden begon. (Foto collectie J. de Heus - Nagele).

4

ze wel vielen. Ik zag hier en daar meer naar het zuiden en in de omgeving van de Wouwse molen zandfonteynen omhoog spuiten, dus het vuur begon zachtjes aan dichterbij te komen. Het fluiten van de granaten was angstaanjagend. Onwillekeurig vroeg ik me af of er daarginder misschien al wel mensen gesneuveld waren, want waar gehakt wordt vallen spaanders. Die dag spraken van Dorst en ik nog met Kees van Geel, die aan de andere kant van de Baan woonde en met Sjaak van den Berg om samen een goede schuilkelder te bouwen. Tussen de lichtere granaten vielen soms ook hele zware en waarschijnlijk zou een keldertje in huis niet afdoende zijn. Van Peerke Trouw kregen we toestemming om achter het huis van van Dorst een schuilkelder te graven in het hoogste punt van de oplopende weide."

Op dinsdag gingen ze aan het werk. Eerst werd een flinke diepe gang gegraven, breed genoeg om aan beide zijden te zitten en lang genoeg om een behoorlijk aantal mensen te bergen. Aan weerseinden kwam een uitgang schuin naar boven, één aan de zuidkant en één aan de noordkant. De uitgangen werden aan beide zijden verhoogd met de grond die uitgegraven werd. Over het geheel werden dikke sparrepalen gelegd en daar overheen weer een dichte laag palen. Dan werd alle grond die uitgegraven was erop gegooid, benevens nog veel grond die naast de schuilkelder werd weggegraven. Onderin maakten ze lage banken en voor de uitgangen hingen ze jute zakken voor eventuele tocht. Later werd nog meer grond op de schuilkelder gegooid. Toen alles klaar was, moesten ze er al gelijk gebruik van maken, want het schieten werd heviger.

"In 't begin waren we er alleen 's nachts in, maar dat veranderde gauw. De granaten vielen als zand, zodat we menigmaal dachten dat er geen vierkante meter

ongeschonden zou blijven. Van Dorst had gezorgd dat we voldoende broden in een grote witte zak hadden. Louis en ik gingen steeds, ondanks alle granaten, in huis koffie zetten. Zo konden we wel in leven blijven als het tenminste goed afliep met de granaten. Het schieten werd steeds maar heviger. Men kon in de verte de artillerie horen en dan wisten we: daar komen weer drie zware granaten. Wij leerden al gauw dat granaten die huilden of floten voor ons niet gevaarlijk waren, die waren ver genoeg weg, maar als men buiten kwam, en dat moest zo af en toe wel eens, en men hoorde ze sissen, dan was het zaak zo snel mogelijk tegen de grond te komen. In de schuilkelder werd ontzettend veel gebeden en dat was ook geen wonder. Ieder leefde in doodsangst. Nog zie ik al die bange mensen en reken er op dat ik zelf vast niet minder bang was. Ik zie nog Louis naast me, vlakbij de uitgang. Tegenover mij van Dorst en tante Fien, verder Kees en Dien van Geel met de kinderen. Sjaak van den Berg en zijn zuster Jaantje, Corrie van den Berg en haar verloofde en nog een Sjaak van den Berg (een oudere man die naast Kees van Geel woonde). Dan nog Koosje Coppens, die door een ziekte een paar stijve benen had. Verder weet ik niet meer wie er nog meer in waren. Vlakbij ons hadden we nog een schuilkelder gegraven die ook vol zat, daarin zat ook Keeke van den Berg, de zuster van de oude Sjaak."

Onder vuur

Wouw lag nu dag en nacht onder trommelvuur en de granaten vielen als een zware hagelbui. Dat lijkt misschien wat overdreven, maar zij die het daar meegemaakt hebben weten nog wel dat er ook absoluut niets meer ongeschonden was. Jan de Heus weet niet meer op welke dag

41

het was dat er iemand bij de schuilkelder kwam om te vertellen: "Joke Raats is gesneuveld door de granaten". Joke Raats, een meisje van naar Jan dacht zeven jaar, op de grens van de bevrijding, dood!²⁾

"Ik kende het kind niet, het woonde dicht in de buurt en ontsteltenis stond bij allen op het gezicht te lezen. Sommige mensen hadden tranen in de ogen, anderen keken grimmig. Niemand was echter bereid om de geallieerden daar de schuld van te geven, de schuld lag bij de Moffen, aan hen hadden we alles te danken. Alle vernielingen, alle doden, alle angst. De kleine Joke zou niet de enige blijken te zijn. En hoevelen van ons zouden misschien nog moeten sterven? Ieder voor zich zal wel net zo gedacht hebben als ik: "Wanneer zal ik het zijn?" Niemand kon vermoeden dat ik ook bijna op het dodenlijstje zou komen."

Op een avond kwam Co de Mooij, de naaste buurman van van Dorst, bij de schuilkelder en riep Kees van Dorst, Louis Sauter en Jan de Heus naar buiten. Hij had gezien dat de Moffen in het huis van van Dorst waren en dat ze veel spullen hadden meegenomen. Als de wind gingen ze naar het huis en zagen dat een keukenraam van geslepen glas kapotgeslagen was en zo waren ze naar binnen gedrongen. De drie gingen door de deur naar binnen en daar wachtte hun wat verschrikkelijks. Van alles hadden zij meegenomen, beddegoed zoals lakens, slopen, een paar dekens, handdoeken, theedoeken. Louis miste kleding uit zijn bagage. Van Dorst had geen tabak meer, zelfs een doosje met pepermunt hadden zij meegenomen.

"Tante Fien was ook meegekomen en was aan 't jammeren dat zij zelfs het kaarsje van "Ons Lief Vrouwke" hadden gebruikt om alles op te zoeken. Alleen van Dorst zei geen woord, maar zijn grimmig gezicht sprak boekdelen. Dat moesten we nou ook nog meemaken."

4

We hebben het raam zo goed mogelijk dichtgemaakt, meer konden we toch niet doen en maar weer snel naar onze schuilplaats, die we die nacht wel erg hard nodig hadden. Het mag een wonder heten dat wij ondanks alle granaten soms toch nog konden slapen maar we raakten ook oververmoeid. We wisten niet eens meer welke dag het was.

Aan de andere kant van de Baan was een stuk weiland waarin twee anderhalfjarige paardjes liepen. Op een middag viel een granaat vlakbij de paardjes en een kreeg enkele scherven in de buik en de zij. Radeloos van de pijn en natuurlijk ook de schrik rende het arme dier dwars door de omheining, vloog bij de huizen door de tuintjes en daarna de straat op. Daar maakte een Mof met een geweerschot een einde aan het lijden van het paard. Tussen het granaatvuur door werden grote stukken vlees eraf gesneden en gebraden in koolzaadolie. Ik kan U verzekeren dat dat heerlijk smaakte. Vlees kwamen wij trouwens toch niet te kort, tante Fien had volop vlees in weckglazen en als Louis en ik gauw wat aardappels kookten en we namen dat vlees erbij dan kunt U wel begrijpen dat het een koningsmaal werd daar onder de grond. Zo leefden wij maar voort in die verschrikkelijke week."

Die moffen zaten in de ogen van Jan de Heus vast verankerd in Wouw. Als men toen rondkeek zag men het overal branden, vooral de boerderijen in Den Bulk moesten het ontgelden, daar wemelde het van de Moffen en de ene boerderij na de andere ging in vlammen op.

Nog niet bevrijd

Toen kwam dan de beruchte zaterdag, 28 oktober 1944. Die zaterdagvoormiddag werd er niet zo hevig geschoten als anders en men zag

meer Moffen lopen. Vlakbij de schuilkelder van Kees van Dorst, op een stuk land naast de weide van Peerke Trouw, waren een paar Moffen aan het graven. Ze legden daar landmijnen gelegd hadden. In de Spellestraathoeck bij het kapelletje en vlakbij de boerderij van Peerke Trouw werd de weg ondermijnd.

"Die middag rond half één stonden wij even buiten de schuilkelder en keken onwillekeurig naar de kerk van Wouw. De toren van de prachtige Sint Lambertus stond er nog steeds. Maar opeens, een geweldige vlam, een verschrikkelijke explosie en de toren verdween in een machtige rookwolk. Dat hadden de moffen gedaan.³⁾ Er schoot een brok in mijn keel terwijl de anderen handenwringend en verslagen stonden te kijken hoe de rookwolk wegtrok. Maar hún toren, van hún kerk, kwam niet meer te voorschijn. Op een klein paadje kwam Peerke Trouw aangesneld op de fiets roepend om Kees van Dorst, die brandweercommandant was. "De kerk staat in brand", riep hij "we moeten er heen om te blusser!". "Dat zou ik wat graag doen", zei van Dorst, "maar hoe wil je dat doen? We hebben totaal geen brandspuit meer, die hebben de moffen meegenomen naar Berger!". Het leek wel of de Engelsen op de ontploffing hadden gewacht, want nu brandde het bombardement weer in al zijn hevigheid los. Het had veel weg van een geweldige storm zoals daar de granaten met honderden tegelijk aankwamen. Men begreep wel dat de Moffen nu aan hun terugtocht zouden beginnen, dat bewees de ontploffing van de toren wel."

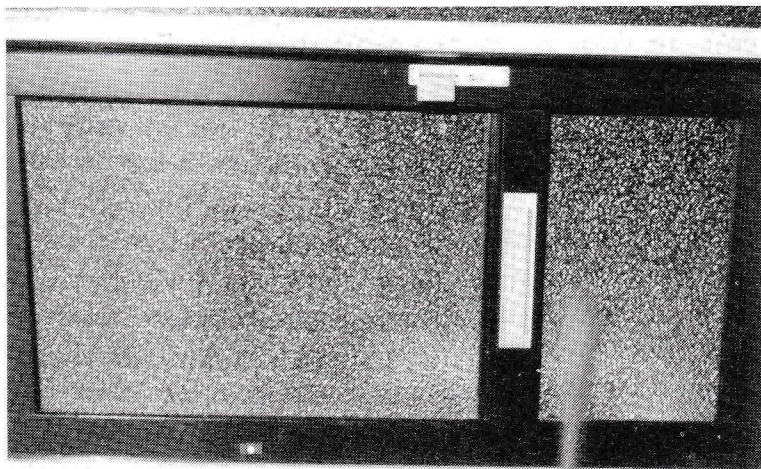
Gewond

En inderdaad, toen Jan de Heus even in de ingang van de schuilkelder stond, met zijn hoofd net boven de rand, zag hij verscheidene groepjes

4

Moffen dwars over de Roosendaalse Baan komen en als hazen lopen om weg te komen. Enkelen passeerden op korte afstand de schuilkelder en plotseling vielen er granaten midden tussen de Moffen. Jan riep naar Louis dat hij moest komen kijken en die kwam naast hem staan, maar omdat hij niet zo groot was kon hij niet over de rand kijken. Daarom ging Jan de Heus wat hoger staan, zodat Louis ook kon kijken.

"Maar dat was de stomste fout van mijn leven. Granaten die vlak bij je vallen hoor je niet komen en nu vielen ze vlak achter de schuilkelder. Het werd opeens ontzettend zwart voor m'n ogen en het leek wel of er een machtig orgel in mijn hoofd speelde. Ik was tegen de grond gekwakt en wist dat ik getroffen was. Roepen wilde ik, maar kon geen geluid uitbrengen, mijn adem was gewoon afgesneden. Allerlei gedachten schoten als een wervelwind door me heen. Ik dacht aan mijn moeder en tegelijk wilde ik bidden en meende dat ik mijn handen gevouwen had. Dat was echter niet zo, want beide handen had ik in mijn broekzakken. Louis was door de luchtdruk de schuilkelder ingesmeten. Opeens kon ik weer helderder denken en kon ook wat geluid uitbrengen. Het schijnt dat mijn geroep wat op "help" leek, want ik hoorde tante Fien gillen: "O Kees, ze hebben Jantjes geraakt, Jantje gaat dood". Daar leek het dan ook wel even op, want ik hoorde het bloed uit m'n nek bruisen. Het liep gewoon naar beneden, naar de ingang. Het eerste wat ik dacht was: "Dat is de halsslagader". Mensen, mensen, wat raakte ik een bloed kwijt, ik werd er duizelig van. Toen kwam van Dorst naar buiten met een verbandtrommel. Hij schrok zichtbaar van zoveel bloed, maar ijsig kalm nam hij een snelverband en hoewel de ingang maar heel smal was speelde hij het klaar om me vakkundig te verbinden. Hij had er maar nauwelijks tijd voor want opeens kwamen er zo-

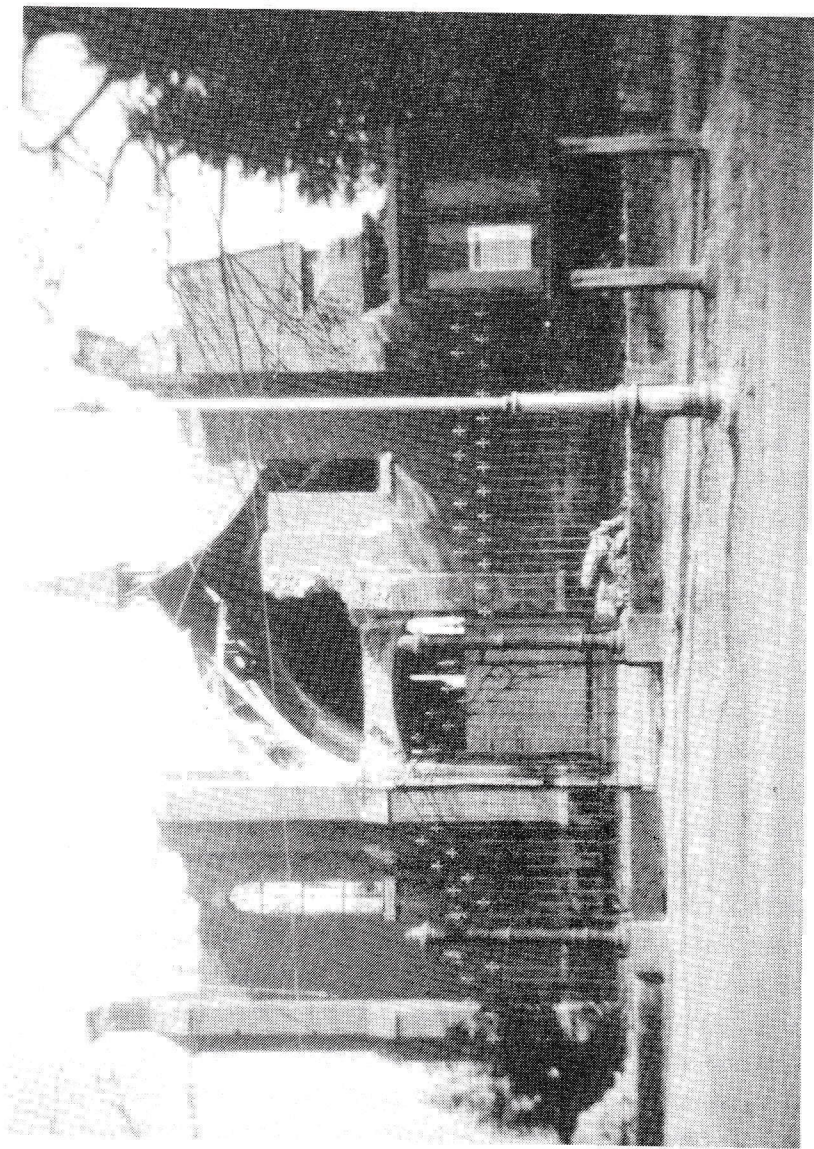
Jan de Heus maar nu in de zomer van 1994. Wel wat ouder, maar toch nog erg vitaal. (Foto collectie J. de Heus - Nagele).

veel granaten aangieren en vielen ze zo dichtbij dat allen meenden dat ons laatste uur geslagen was. Van Dorst dook snel naar binnen en wat niemand had verwacht, ook ik niet, was, dat ik vliegensvlug op eigen kracht in de schuilkelder kroop. Hier waren we in ieder geval betrekkelijk veilig. Ik had graag naar een dokter gewild, maar dat was onder deze omstandigheden ondoenbaar. Volgens van Dorst had ik een paar lelijke gaten in de nek en ik voelde ook dat er nog en scherfje links in mijn nek zat. Mijn hoofd kon ik niet omhoog krijgen, dus moest ik maar steeds voorover gebogen blijven zitten. Ik barstte van de pijn en vroeg me af hoe lang het wel zou duren eer ik naar een dokter kon. Men kon niet meer buiten komen van het granaatvuur, die ganse middag en avond. Die dag, 28 oktober 1944, zal ik mijn hele leven niet meer vergeten en vooral één uur in de middag toen ik gewond werd, is nooit meer te vergeten. Tot in de nacht duurde het trommelvuur; toen werd het steeds minder om tenslotte geheel op te houden. Doodmoe van de doorstane ellende en angst viel de één na de ander in slaap. Hoe laat het was weet ik niet, maar tegen de morgen komt er iemand in de ingang en roept: "Kees van Dorst, we zijn bevrijd hoor, de geallieerde tanks staan in Wouw!" Ik geloof werkelijk dat het niet tot iedereen doordrong, sommigen reageerden er gewoon niet op. Kon men het misschien niet geloven of had de bevrijding toch teveel schaduwzijden? Misschien dacht men aan de vreselijke vernielingen en aan de doden die op de rand van de bevrijding te betreuren waren. Niemand behalve Kees van Dorst was enthousiast."

Doodsangst

Niemand waagde het nog om uit de schuilkelder te gaan. 's Morgens begon het schieten weer en nu waren er ook veel tankgranaten bij. Wouw kon dan wel bevrijd zijn, maar de schuilkelder van Kees van Dorst die even buiten Wouw lag, was nog lang niet bevrijd. De hele omgeving wemelde van tanks, pantserwagens en brencarriers. Het was een raadsel waar al die Moffen hadden gezeten, maar als men zijn hoofd even buiten stak en men keek rond, zag men niet anders dan brandende tanks. Toch wou Jan de Heus naar de dokter gaan en Louis Sauter bood dadelijk aan om hem te begeleiden. Ze gingen op stap, niet over de Roosendaalsebaan, maar langs een pad dat vlakbij de schuilkelder begon en in de richting van de Spellestraat liep. Via de Spellestraat zouden ze dan naar het centrum van het dorp lopen. Het was goed bedacht, maar ze kwamen niet verder dan hoogstens honderdvijftig meter, toen had een artilleriespionneer hen in de gaten. Hij moet vast gedacht hebben dat zij Duitsers waren, want opeens sisten tientallen granaten hun richting uit.

"Ik wist dat ze héél dichtbij zouden zijn en riep: "Dekken Louis". Gelukkig lag er naast het pad een nieuw gegraven greppel, daar lieten we ons invallen. Louis lag vóór mij. Die smerige granaten vielen zo dichtbij dat het stonk naar de kruitdamp. We waren wel zuiver waargenomen, want ze vielen steeds dichterbij en we dachten niet anders of het was het laatste wat wij op aarde meemaakten. Nood leert bidden en ik schaam me er niet voor dat ik dat Louis voorstelde. "Ja", zei hij "laten we dat doen, ieder op zijn eigen manier". Plotseling viel er niet één granaat meer en ik riep naar Louis: "Kom, gauw terug naar de schuilkelder". We zetten er de sokken in, door de greppel, doch we waren nog niet aan het eind daarvan of we hoorden het gerommel alweer. Nu stopten we echter niet meer en toen het

Zo zag de kerk van Wouwse Plantage er uit nadat die een aantal flinke volltreffers had gekregen. De foto's van de verwoeste Lambertuskerk in Wouw zijn algemeen bekend, maar de afbeeldingen van de kerk in Wouwse Plantage zijn minder algemeen verspreid. (Foto collectie gemeente Wouw)

gesis om ons heen weer begon, vielen we zowat buiten adem in de schuilkelder. Daar hadden ze niet gedacht ons ooit nog levend terug te zien."

Die hele dag werd er rondom de schuilkelder verbitterd gevochten en het bezoek aan de dokter moest uitgesteld worden. De Duitsers hadden kans gezien, zonder tanks toch een groot aantal geallieerde tanks buiten gevecht te stellen. Jan de Heus zag ook overal branden van huizen en vooral boerderijen. "Wouw, het tweede Caen zoals het wel genoemd werd, werd wel zwaar gehavend," merkte hij op.

Een treffer

Door het lawaai van de granaten wist men soms aan het ene eind van de schuilkelder niet wat er aan het andere eind gebeurde. Zo was het ook op deze verschrikkelijke dag.

"Op een gegeven moment hoorden we een paar hevige knallen, terwijl we zaten te schudden op de banken. Onze eerste gedachten waren: dat zijn de Engelsen en ze gooien handgranaten naar onze schuilkelder, die denken natuurlijk dat er Moffen inzitten. Ik dacht direct aan de witte broodzak van Kees van Dorst en raadde hem aan daarmee buiten de ingang te zwaaien. Hij sneed er gauw een stuk af en begon ermee te zwaaien, echter zover naar binnen dat men het buiten nooit kon zien, daarom vroeg ik Louis Sauter of hij niet wat in het Engels kon roepen. Direct begon hij goed luid te roepen: "Dutch people, Dutch people". Van Dorst begon toen ook te roepen "Dutch people". Maar er bleek geen Engelsman of Canadees in de buurt te zijn. Wat was echter het geval, onze schuilkelder had aan het andere eind twee voltreffers gekregen. Doch dat was niet alles: door de ene voltreffer waren de zware palen die dwars

over lagen doormidden geslagen en één paal had Jaantje van den Berg aan het hoofd getroffen en ook de oude Sjaak van den Berg werd aan het hoofd en de schouder getroffen. Ongelooflijk dat zoveel hout en zoveel grond nog niet genoeg was. De oude Sjaak van den Berg was er het ergste aan toe, hij was buiten bewustzijn en kreunde maar steeds. Hij bleek een zware hersenschudding te hebben en Jaantje een lichte hersenschudding. 's Maandags zijn zij naar het ziekenhuis in Bergen op Zoom gebracht. Die zondag duurde het granaatvuur onverminderd voort en ook het grootste deel van de nacht. Toen werd het bij ons rustiger en kon men horen dat de granaten veel verder weg vielen in de richting Kruisland en Roosendaal. Wij begrepen dat wij toen echt bevrijd waren, maar ten koste van hoeveel slachtoffers? En hoe zou Wouw er uitzien?"

's Morgens gingen Jan de Heus, Kees van Dorst en Louis Sauter al vroeg naar buiten en zagen dat het overal wemelde van de geallieerde soldaten, maar ook lag de hele omgeving bezaaid met kapotte geallieerde tanks.

Op een landmijn

Vanuit de Spellestraat naderden twee brencarriers om de buurt af te zoeken naar eventuele verzetshaarden van de Duitsers. Ze kwamen recht op de plaats af waar zij de Duitsers hadden zien graven. Dat ging verkeerd. Zij begonnen te roepen en te zwaaien doch de tankbemannings keek niet naar hen, tot opeens, een daverende slag, de voorste carrier was op een landmijn gereden. De tweede stopte en de bemanning ging staan om te kijken hoe het met de collega's in de voorste carrier afliep.

"De chauffeur bleek heel ernstig gewond te zijn. Na hem verbonden te hebben werd hij heel voorzichtig weggedragen en was voor ons dat drama voorbij. Later hoorden we dat de chauffeur gestorven was en voorlopig begraven aan het begin van de Spellestraat. Dood, ver van zijn familie, in een vreemd land. We durfden er niet aan te denken hoe de familie zou reageren als ze zijn doodsbericht ontvingen. En dat was er nog maar één van de honderdduizenden. Wat een naamloos leed en ellende brengt een oorlog toch mee. Nog was dat niet alles, want ik zou in deze zelfde week nog veel meer ellende te zien krijgen, maar daarover later. Die maandagvoormiddag ging ik samen met Louis naar dokter Voermans. Die was niet zo snel present want dag en nacht was hij in de weer geweest en nu sliep hij. Na enige tijd kwam hij ongewassen en met verwilderde haren naar de spreekkamer. Boven had hij ook alles kapot en voorts wist hij ook best wat hij allemaal te doen had. Bij mij haalde hij het verband eraf en deed er nieuw verband om, voor hem was de kous verder af, want ik zou nog naar een ziekenhuis moeten om die scherf er uit te laten halen. Wij zochten onze weg weer door puin, glas en granaattrechters en -scherven. Nog even hebben we door Wouw gelopen en konden onze ogen niet geloven. Wat was dat dorp getroffen. Niets was meer ongeschonden. Wat niet verbrand was, was kort en klein geschoten. Duizenden granaten waren daar gevallen, enfin, daar wisten we alles van. We begrepen best dat Wouw veel te lijden had gehad, maar het overtrof nog ver onze verwachtingen. We hoorden ook vele verhalen van Moffen die bepaalde plaatsen bezet hielden en door de bevrijders overal uitgerookt werden. Zo was het ook met de molen van Wouw, daar had een groep moffen zich verschanst, dus die werd

even grondig onder handen genomen. Men vertelde ons dat geen Mof het heeft overleefd."

Jeeps

Voor de deur van van Dorst stond een kapotte pantserwagen van de geallieerden. De dag na de bevrijding werd hij weggehaald en een Engelsman deelde uit een ijzeren kist aan de zijkant blikjes uit aan de burgers met kaas, jam, sigaretten en koek.

"De eerste jeeps die we zagen deden aanvankelijk een beetje komisch aan, maar jeeps hebben hun nut wel bewezen en men kan zich geen leger meer denken zonder die dingen. Het was wel heel wat anders dan bij de Moffen. In het gunstigste geval zagen we die de laatste tijd met een paardenwagen, doch maar al te vaak zag men ze ook met kleine handkarren en karretjes die men gemaakt had van een kist en een onderstel van een kinderwagen. Wat was er over van het machtige Duitse leger dat in 1940 de westelijke landen verpletterde? Des te vreemder was het dat de Moffen kans hadden gezien om zoveel tanks buiten gevecht te stellen. Een wonder was het verder, terwijl alles in de hele omgeving kapot was, dat een paar huizen bij ons in de buurt zo weinig hadden geleden. Bij Peer van Bergen viel het best mee, van Dorst zijn huis kreeg maar twee scherven terwijl Ko de Mooij aan de achterkant een gat in de muur had, net waar het hooi zat. Dat gat was waarschijnlijk van een moffengranaat, omdat de Engelsen van de andere kant schoten. Verder wachtte ons nog een onaangename verrassing. De broer van van Dorst, Jan van Dorst, die ook aan de Roosendaalsebaan woonde, kwam op bezoek en vertelde dat zijn huis totaal in puin lag, hij had niets meer. Gelukkig

hadden ze het er zelf nog goed afgebracht, maar nu zochten ze wat anders. Na wat heen en weer gepraat, werd besloten dat ze bij Kees van Dorst inkwamen. Dat was echter ook niet mis, want het huis was niet zo groot en het gezin van Jan van Dorst bestond ook uit zes personen, de ouders, Karel en Kees, Corrie en Naantje. Het werd veel passen en meten maar alles kwam in orde. Als ik me niet vergis sliep Karel ergens anders. Elke dag ging ik naar Peerke Trouw met een emmer om melk. Men kon toch geen melk naar de fabriek doen omdat alles kapot was. Eenmaal had hij geen melk omdat de Engelsen en Canadezen teveel gebruikt hadden. Daarom ben ik maar verder de Spellestraat in gegaan. Bij een andere boerderij kwam een meisje of jonge vrouw me met rode ogen van de doorstane ellende vertellen dat ze zelf de melk bij een ander haalden want alle koeien waren gewond. Daarop ben ik bij van Agtmaal terecht gekomen en kreeg daar melk."

Naar het ziekenhuis

De wond in de hals van Jan de Heus zat er nog steeds en hij probeerde via Jac. van Wezel, de plaatselijk commandant van de OD, een plaats in een Engels hospitaal te krijgen. Hij moest zich bij een Engelse officier melden en met een vrachtwagen werd hij hierna naar een Canadees hospitaal in Kapellen gebracht.

Omdat het hospitaal in Kapellen te vol was, werd hij naar Antwerpen vervoerd naar het Stuivenberggasthuis. Hij zag daar de ellende die de V1's in Antwerpen aanrichtten en het leed was niet te beschrijven.

Vanuit het Stuivenberggasthuis werd hij, terwijl er nog steeds niets aan zijn hals gedaan was, naar het hulphospitaal aan het Constantijnsplein gebracht. Hij kwam daar op een zaaltje te liggen, maar kreeg te horen dat hij door gebrek aan verplegend personeel en doktoren voorlopig nog niet geholpen zou worden.

Hij besloot daarom zelf maar iets te ondernemen en stapte in Antwerpen in het Canadees militair hospitaal binnen. Van daaruit werd hij met een vrachtwagentje naar het ziekenhuis in Bergen op Zoom gebracht.

In Bergen op Zoom kreeg hij van dokter Van de Kamp te horen dat hij ontzettend veel geluk had gehad. Binnen enkele minuten had de dokter de scherf uit zijn hals. Jan moest daar eigenlijk nog een paar dagen blijven, maar omdat er steeds nieuwe patiënten binnenkwamen, vertrok hij eerder, weer te voet, richting Wouw

Hier bleef Jan de Heus een nacht bij de familie Van Dorst en vertrok toen naar Roosendaal omdat hij alsnog in dienst wilde.

Daar wachtte hem een teleurstelling want hij kreeg te horen dat zijn wond eerst helemaal genezen moest zijn en dat hij beter naar huis kon gaan.

Dat deed hij ook en via wat omzwervingen kwam hij terug thuis en hield hij zich nog een tijdlang verborgen voor de Duitsers. Daar beleefde hij ook 5 mei 1945, de dag waarop heel Nederland de bevrijding vierde.

Nagele/Wouw, 5 augustus 1995

Jan de Heus
(bewerking René Hermans)

Verantwoording.

Alle feiten die in het voorgaande beschreven zijn berusten op waarheid, hoewel ik enkele dingen moedwillig verzwegen heb, omdat ik vond dat dit voor bepaalde personen beter was.

De namen van alle genoemde personen zijn juist, al sluit ik de mogelijkheid niet uit dat ik misschien sommige namen niet op de juiste wijze geschreven heb.

De betiteling van Wouw als "Het tweede Caen" is ontleend aan de slag om de Franse stad van die naam in Normandië, in juni 1944!

Jan de Heus

Noten:

1. Jan de Heus vergist zich hier want het gaat om het bombardement van melkfabriek 't Anker in Roosendaal.

-
2. Joke Raats, was tien jaar toen ze stierf. In het Bevrijdingsnummer 1/2-'85 beschreven we haar in het hoofdstuk over de burgers die ten gevolge van het oorlogsgeweld om het leven kwamen.
 3. Hier maakt de schrijver waarschijnlijk een vergissing, want de toren van de kerk werd op 27 oktober 1944 vernield. De kerk zelf werd op 29 oktober in brand geschoten, toen het dorp Wouw inmiddels bevrijd was. De gedeelte van Wouw waar de schulkelder lag, was toen nog niet bevrijd.
Mogelijk zijn deze afwijkingen veroorzaakt door het feit dat Jan de Heus pas na de oorlog zijn ervaringen noteerde. Hij geeft dit overigens ook in een latere toevoeging aan.

